

MANUEL RIU I RIU
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA
BARCELONA, 2023

Manuel Riu i Riu
Semblança biogràfica

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, CII

Manuel Riu i Riu
Semblança biogràfica

JOSEP M. SALRACH I MARÈS

BARCELONA
2023

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Salrach, Josep M., 1945- autor

Manuel Riu i Riu : semblança biogràfica. — Primera edició. — (Semblances biogràfiques ; 102)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica

ISBN 9788499657011

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol

III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 102

1. Riu, Manuel, 1929-2011. 2. Historiadors — Catalunya — Biografia.

929Riu, Manuel

© Josep M. Salrach i Marès

© 2023, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer del 2023

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-701-1

Dipòsit Legal: B 3408-2023

DOI: 10.2436/10.0100.01.7

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Manuel Riu i Riu, el doctor Riu, com li dèiem, va néixer a Manresa el 25 de març de 1929. El seu pare, Fidel Riu i Dalmau (1895-1981), mestre de professió, escriptor, periodista i poeta, era de Sallent, i la seva mare, Lordense Riu i Melet, era de Sant Llorenç de Morunys (Solsonès), petita vila de la vall de Lord a la qual Riu va estar sempre molt vinculat: hi passava els estius, hi va fer excavacions i hi dedicà força estudis. En justa reciprocitat, Sant Llorenç el va nomenar fill adoptiu l'any 2007 i va posar el seu nom a un carrer. Quan es va retirar de la docència universitària, el 1999, Riu hi va allargar les estades, fins que hi va fixar la residència i hi va morir, el 2 de gener de 2011. És molt possible que la geografia i la història de la vall de Lord i del veí Berguedà —incorporats a la Catalunya comtal pel comte Guifré el Pelós a finals del segle IX— i, concretament, la història de Sant Llorenç de Morunys —amb les seves ermites romàniques (Sant Serni de Vilamantells o del Grau i Santa Creu d'Ollers) i l'antic monestir de Sant Llorenç, aixecat en època carolíngia i avui convertit en església parroquial— exercissin una forta influència en la vocació de Riu per la història i l'arqueologia, com també es pot suposar que el pare devia influir en la inclinació de Riu per l'escriptura i el periodisme cultural. Un altre influx prime-renc pogué ser el de Joan Serra i Vilaró, que cap al 1915-1925 havia recorregut la vall de Lord i l'alt Berguedà a la recerca d'estacions arqueològiques, tal com testimonien alguns dels seus treballs.

En un article sobre el taller de ceràmica medieval de Santa Creu d'Ollers (Guixers, Solsonès), a l'alt Cardener, prop de Sant Llorenç de Morunys (1971-1972, 49),¹

1. Vegeu la llista amb la referència completa de les obres (llibres, articles, ressenyes, etc.) de Manuel Riu a S. CLARAMUNT i A. RIERA (1999-2000), «Bibliografia de Manuel Riu i Riu», *Acta Histo-*

Riu dona algunes pistes sobre la seva iniciació a l'arqueologia. Va ser el 6 d'agost de 1948, precisa, quan va començar la prospecció i l'estudi del forn vell de la masia de les Ribes, a tocar de l'ermita de Santa Creu d'Ollers. Aquest forn, que degué tenir el moment de màxima activitat en els segles X i XI, va coure peces de ceràmica de pasta grisenc fosca, molt característica, de les quals va recollir centenars de trossets. Precisament aquest tipus de ceràmica, molt present en els jaciments altmedievals, es convertiria amb el temps en un dels grans temes de recerca de Riu, que en aquest moment tenia dinou anys i estudiava a la universitat.

LA HIPERACTIVITAT DELS PRIMERS ANYS (1951-1966)

L'any 1951 es va llicenciar en filosofia i lletres (secció d'història) a la Universitat de Barcelona (UB), on va ser deixeble de Jaume Vicens Vives (1910-1960) i d'Alberto del Castillo (1899-1976), que el va introduir en l'arqueologia medieval, aleshores una disciplina nova a la universitat espanyola. Entre 1951 i 1966, és a dir, entre els vint-i-dos i els trenta-set anys, Riu va ser, successivament, ajudant, adjunt i agregat interí a la Universitat de Barcelona, on s'inicià en la docència impartint les assignatures «Fuentes y bibliografía medievales» i «Historia de la Iglesia medieval», temàtiques a les quals va dedicar molta atenció tota la vida. Llavors, després d'una profitosa recerca als arxius de la catedral d'Urgell, va escriure la seva tesi doctoral, *Las comunidades religiosas del antiguo obispado de Urgel (siglos VIII al XVI)* (1961), que publicaria desglossada en multitud d'articles al llarg de la seva vida i que el convertiria en un dels millors especialistes d'història del monacat. També aquells anys, Riu va iniciar el que acabaria essent la seva activitat més dilatada i fecunda: l'escriptura. La seva bibliografia dels anys 1950-2000 registra set-cents vint-i-dos títols, sense incloure les més de tres mil ressenyes publicades, des del 1953, a la revista de crítica bibliogràfica *Índice Histórico Español* (IHE), així com una quinzena de publicacions dels anys 2000-2011.

En aquella etapa primerenca de la seva vida professional, Riu va escriure molts articles periodístics i de divulgació cultural. A més de possibles necessitats econòmiques, es podria pensar que en això seguia les petjades del seu pare i del seu mestre, Alberto del Castillo, prehistoriador, arqueòleg i medievalista, a més de periodista i crític d'art. I, de fet, va ser Alberto del Castillo, sotsdirector del *Diario de Barcelona* (des del 1952) i germà d'Enrique del Castillo (que en fou el

rica et Archaeologica Mediaevalia, núm. 20-21, p. 11-55. Per facilitar la identificació i recerca de les obres de Riu que esmentem en aquesta semblança o que corresponen a les temàtiques sobre les quals Riu va treballar, indiquem entre parèntesis el número que cada treball porta en aquesta bibliografia. Eventualment també incorporem en el parèntesi la data de publicació del treball al qual ens referim.

director entre 1946 i 1969), qui el va portar a col·laborar en aquest diari, per al qual va escriure seixanta-set articles destinats a les sèries «Mirando el pasado» i «Coleccionismo barcelonés» (205-271), i cent cinquanta-tres notes o articles molt breus comentant les fotografies de la sèrie «¿Conoce usted Barcelona?», a més de treballar en l'ordenació del seu arxiu. Aquells anys també va ser col·laborador de revistes d'àmplia difusió com *Destino*, en la secció «Cultura comarcal» (272-420); *La Hora XXV. Suplemento Femenino*, en la secció «Mujeres célebres» (421-443), i *Serra d'Or*, i va participar en revistes comarcals com *Manresa*, *Bages* i *Canigó*, fundada, aquesta darrera, per Xavier Dalfó (1933-2016) a Figueres l'any 1954. Aquesta dedicació al periodisme el va portar fins i tot a ensenyar a l'Escola Oficial de Periodisme, on el curs 1957-1958 impartí l'assignatura «El mundo actual». En aquesta etapa d'exploració de camins, es va dedicar també a la museografia. Va ser conservador del Museu Romàntic Can Llopió de Sitges, de la Diputació de Barcelona, del qual Alberto del Castillo era director, i amb ell va col·laborar en la creació del Museu Romàntic Can Papiol de Vilanova i la Geltrú, inaugurat el 1961 com una secció del de Sitges, i en la redacció, juntament amb Teresa Besora (1922-1998), d'una *Guía del Museo Romántico Provincial (Sitges - Villanueva y la Geltrú)* (1968, 42). Aquesta experiència li seria profitosa més endavant, quan va impulsar la creació del Museu Municipal de Berga i del de Sant Llorenç de Morunys.

L'arxivística, la museografia i la divulgació no el van apartar de la investigació directa als arxius, ben al contrari. A més de la tesi, una obra monumental —tant, que la publicació en bloc en resultaria impossible—, aquells anys va escriure més d'una trentena de treballs de recerca, alguns amb Alberto del Castillo, i molt aviat alguns en català. El primer, *Transhumància de la vall de Lord a les comarques centrals de Catalunya* (3), el va presentar a la I Assemblea Intercomarcal de Investigadors del Penedès y Conca d'Òdena, el 1950. Alguns d'aquests treballs han estat de referència obligada en estudis posteriors, com, per exemple, «Formación de las zonas de pastos veraniegos del monasterio de Santes Creus en el Pirineo, durante el siglo XII» (1962, 18), ben conegut de tots els estudiosos de la ramaderia a Catalunya, i «Revisión del problema adopcionista en la diócesis de Urgel» (1964, 31), un text en què discrepa de Ramon d'Abadal sobre l'autenticitat d'un document del 803, que li serveix per defensar la seva teoria sobre el monestir de Sant Serni de Tavèrnoles com a lloc on el bisbe Fèlix hauria madurat les idees adopcionistes i trobat els primers seguidors.

És difícil d'imaginar d'on va treure el temps Manuel Riu per alternar la redacció de la tesi, els articles periodístics, els articles d'investigació i encara un bon nombre de llibres de síntesi. Per força en això l'influí el mestratge de Jaume Vicens Vives, mort precisament el 1960, en plena maduresa creativa. El cas és que Riu aquells anys escrivia una *Historia universal* (1957, 111) amb Eduard Ri-

poll (1923-2006) i Joan Reglà (1917-1973) per a l'editorial De Gassó; el llibre *La vida, las costumbres y el amor en la Edad Media* (1959, 112), també per a l'editorial De Gassó, en solitari; una *Historia de las religiones* (1965, 117), per a l'editorial Sopena, d'autoria compartida amb Carlos Cid (1920-1998), i una *Historia del cristianismo* (1967, 120), que va escriure a Barcelona però que Sopena publicà quan Riu s'havia traslladat a la Universitat de Granada. La imatge del medievalista emergia amb força en aquestes obres, però la pluralitat d'interessos encara era present en alguns dels llibres que llavors publicà amb Alberto del Castillo com, per exemple, *Historia del transporte colectivo en Barcelona, 1872-1959* (1960, 12), *Historia de la Asociación de Ingenieros Industriales de Barcelona, 1863-1963* (1963, 26) i la biografia *Narciso Monturiol, inventor del submarino «Ictineo», 1819-1885* (1963, 27). Treballà també per a les grans editorials del moment a Barcelona en la redacció de capítols i d'epígrafs d'obres col·lectives, com *Un segle de vida catalana, 1814-1930* (1961, 113), dirigida per Ferran Soldevila (1894-1971), i en la revisió i l'adaptació de grans obres de síntesi d'història medieval d'autors estrangers com, per exemple, *La Edad Media*, d'Edouard Perroy (1901-1974), de Destino (1961, 114), i *Historia del mundo en la Edad Media*, de Charles William Previtè-Orton (1877-1947), de Sopena (1967, 118). Unes obres, aquestes darres, que serien molt llegides pels estudiants d'història de les universitats espanyoles durant dècades.

Per completar la producció bibliogràfica d'aquells primers anys, no podem deixar d'esmentar les ressenyes i els comentaris bibliogràfics publicats a les revistes *Estudios de Historia Moderna* —que fundà Jaume Vicens Vives l'any 1951—, *Hispania* i *Serra d'Or*, al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, al *Boletín del Archivo Bibliográfico de Santes Creus* i a l'*Anuario de Estudios Medievales* —revista fundada al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) de Barcelona pel professor Emilio Sáez (1917-1988) l'any 1964.

En pensar en aquesta tasca d'autor, periodista, museòleg i editor, hom imagina Riu tancat en un estudi, acumulant saviesa, emplenant fitxes amb la seva lletra menuda de cal·ligrafia exquisida. I és cert, però la imatge no és del tot exacta. També hi ha un Riu arqueòleg que fa treball de camp i que viu el seu temps. Anys després, en els setanta, en moments de lleure de les campanyes arqueològiques, avalat per Joan-Ferran Cabestany (1930-2013) —company seu de generació, estudis i docència a la Universitat de Barcelona—, ens parlava als més joves d'aquestes múltiples activitats, sovint mal pagades i a vegades infravalorades, i recordava, amb un deix de nostàlgia, que també ell, quan era estudiant, havia corregut davant dels grisos.

CATEDRÀTIC DE LA UNIVERSITAT DE GRANADA (1966-1969)

Era el curs 1965-1966 quan el professor Alberto del Castillo, absent de la seva classe d'història medieval universal de la UB durant més d'una setmana, s'hi va reincorporar acabat d'arribar de Madrid i, amb una satisfacció evident, ens va explicar que venia de formar part d'un tribunal d'oposicions, i que dos professors del Departament les havien guanyat. Es referia a José Luis Martín (1936-2004), que va aconseguir la càtedra d'història medieval d'Espanya de la Universitat de Salamanca, i a Manuel Riu, que va guanyar la d'història medieval universal de la Universitat de Granada. Riu era ja llavors un pou de saviesa. Dominava el llatí i la paleografia, que havia après durant la carrera i havia perfeccionat als arxius de la catedral d'Urgell amb la tesi doctoral —i que l'acompanyarien tota la vida com a eina i condició necessàries per al treball d'investigador—, i el seu camp de lectures era amplíssim, però, a més —i potser és el més important—, amb Castillo s'havia convertit definitivament en arqueòleg. D'ell, el seu mestre, li agradava de recordar l'exigència en la puntualitat, la disciplina germànica i el rigor en la metodologia que utilitzava en les campanyes. Castillo havia començat com a arqueòleg prehistoriador a la Universitat de Barcelona sota la direcció de Pere Bosch i Gimpera (1891-1974), havia ampliat estudis a Alemanya i s'havia doctorat amb una tesi sobre el vas campaniforme, però a partir del 1959 havia dilatat l'horitzó de la seva recerca cap a jaciments de l'alta edat mitjana. Riu, que va heretar aquest llegat, va participar en les campanyes d'Alberto del Castillo pel Berguedà, el Solsonès i Osona entre 1958 i 1967: concretament, al taller de ceràmica medieval de Casampons (Berga), al mas A de Vilosiu (Cercs), al Castellot de Viver (Viver i Serrateix), al poblat rupestre de la Jaça (Cercs), a la necròpolis de Santa Creu de Jutglar (Olost), al poblat de Can Maurí (Berga) i al monestir de Sant Pere de Graudescales (Navès). D'algunes d'aquestes campanyes, com la del Castellot de Viver (509), la del poblat de Can Maurí (22, 25, 32, 676) i la del monestir de Sant Pere de Graudescales (17), el mateix Riu en va donar a conèixer els resultats, al principi, amb el doctor Castillo.

Durant tres cursos, entre 1966 i 1969, Riu va exercir la docència a la Universitat de Granada. Sota el seu mestratge es va formar Manuel Sánchez, que després, a Barcelona, seria el seu ajudant, abans d'ingressar al CSIC i esdevenir el cap d'una brillant escola de medievalistes catalans, especialistes en fiscalitat municipal i d'estat. Riu va deixar a la universitat granadina un bon record i alguns deixebles; els estudiants l'admiraven per la saviesa, el respectaven per la correcció en el tracte i li tenien simpatia per l'accessibilitat. Manuel Sánchez, que aquells anys d'estudiant estava al Colegio Mayor Isabel la Católica, el curs 1966-1967 hi coincidí amb Riu, que havia deixat temporalment la família a Barcelona. Recorda de llavors que, amb tota naturalitat, el seu mestre compartia taula amb els estudiants resi-

dents i hi conversava animadament, i que, fins i tot, després de sopar, s'afegia amb sentit de l'humor a les sorolloses partides de cartes que organitzaven. Immers de ple en l'ensenyament universitari i en el ritme de les classes setmanals, Riu va escriure, durant aquells anys, un manual que es faria cèlebre entre els del gènere en els ambients universitaris espanyols: porta el títol de *Lecciones de historia medieval* i l'apel·latiu de «llibre verd» pel color de les tapes d'algunes edicions. El va editar Teide el 1969 i se'n van fer pel cap baix vuit edicions fins al 1986. Té més de cinc-centes pàgines i se centra en Europa, per bé que incorpora lliçons de la Pèrsia sassànida, l'Orient Llunyà i Àfrica. De les quaranta-vuit lliçons que el formen, onze estan dedicades a les Espanyes, a al-Àndalus i als regnes cristians. L'obra mostra la visió global que l'autor tenia del passat (s'hi tracten els aspectes politico-administratius, institucionals, socioeconòmics, culturals i espirituals), la confiança del científic en la informació escrita, òbviament contrastada (cada lliçó va acompanyada d'un ric aparell heurístic i bibliogràfic) i els dots pedagògics del mestre (cada lliçó també inclou una referència als mapes històrics i a les lectures complementàries més adequades per a l'estudi). És un dels manuals universitaris d'història medieval més complet que he conegut.

També aquells anys de Granada, Riu es va iniciar en la tasca d'arqueòleg com a director d'excavacions, amb tot el que això implica d'identificació de possibles jaciments, càlculs de despeses, sol·licituds d'ajuts, creació d'equips, planificació de campanyes, etc. I després, és clar, cal dirigir els equips de recerca sobre el terreny i, una vegada realitzada cada campanya, escriure'n la memòria preceptiva. Tot plegat, una activitat prou feixuga, de la qual a vegades es queixava, sobretot pel que fa a la relació amb les administracions, però que va executar metòdicament durant molts anys al llarg de la seva vida acadèmica. Així doncs, va dirigir excavacions a la necròpolis medieval de La Torrecilla (Arenas del Rey, Granada) (84), a La Mezquita (Busquístar, Granada) (54) i en un poblat rupestre de mossàrabs a les Mesas de Villaverde (Ardales, Màlaga). Posteriorment, essent ja catedràtic de la Universitat de Barcelona, els anys setanta, va realitzar encara almenys quatre campanyes d'excavació a Marmuyas (Comares, Màlaga), durant el període 1976-1979. Com a historiador i arqueòleg, Riu va traslladar a Andalusia el seu interès per l'estudi de les poblacions rurals de l'alta edat mitjana, les seves formes de vida i els testimonis de les pràctiques religioses, particularment l'eremitisme i el monaquisme. Inevitablement, tot això el portà a cercar al camp i a les zones de muntanya les restes materials deixades per les poblacions mossàrabs i muladís d'al-Àndalus en temps de l'emirat i del califat. D'aquest interès, n'és testimoni la comunicació sobre coves, ermitatges i centres cenobítics rupestres de l'Andalusia oriental presentada en el VII Congrés Internacional d'Arqueologia Cristiana, celebrat a Barcelona el 1969 (51). I també, per aquests objectius de recerca, va coincidir sobre el terreny amb Joaquín Vallvé (1929-2011), l'arabista que el 1965, just abans de l'arribada de Riu a

Granada, havia desencadenat una forta polèmica en qüestionar la localització de Bobastro, la ciutat fortalesa del cèlebre rebel Umar ibn Hafsun. Des dels estudis de Francisco Javier Simonet (1829-1897) —del segle XIX, sobre els mossàrabs— i les excavacions de Cayetano de Mergelina (1890-1962) —dels anys vint del segle passat—, s'havia situat Bobastro a les Mesas de Villaverde (Ardales, Màlaga), però Vallvé, a través d'una lectura molt personal de les fonts escrites, va qüestionar la identificació d'aquest lloc amb Bobastro i va obrir el camí a una recerca alternativa. I és aquí on es produeix una convergència d'interessos amb Manuel Riu: Vallvé creu que les restes de Bobastro han de ser en una altra zona de les muntanyes de Màlaga encara per identificar i Riu està interessat a localitzar hàbitats rurals de muladí i mossàrabs, també a les muntanyes malaguenyes. És així com, a través de prospeccions efectuades el 1975, es van localitzar unes restes importants al turó de Marmuyas (Comares, Màlaga), que Riu va excavar en campanyes successives fins al 1979 (74, 108, 499, 541, 647). I, efectivament, Marmuyas va formar part dels poblats mossàrabs de la zona rebel d'Ibn Hafsun, però no es va poder demostrar que fos Bobastro, ni sembla que Riu ho hagués cregut, així que avui es continua situant Bobastro a les Mesas de Villaverde. Després de Marmuyas, Riu es va mantenir al corrent del que feien els arqueòlegs andalusos, alguns dels quals eren deixebles seus, com demostra en una sèrie d'articles publicats el 1981 i el 1982 en la revista *Estudios de Historia y de Arqueología Medievales*, de la Universitat de Cadis, en els quals sintetitza la feina feta i els encoratja a perseverar (104, 463). I encara, el 1985, tornà a Andalusia per excavar, amb el seu deixeble Juan Abellán, una alqueria del segle XII a Caños de Meca (Barbate, Cadis) (684), i després, el 1994, per participar com a expert en cursos d'arqueologia a la Ciudadel de Purchena (Almeria).

CATEDRÀTIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA (1969-1999)

Riu va deixar la Universitat de Granada i va passar a ocupar la càtedra d'història medieval universal de la de Barcelona, com a successor del seu mestre, Alberto del Castillo, el curs 1969-1970. Durant els trenta anys que va ser catedràtic de la UB, fins al 1999, va continuar treballant molt, però de manera més selectiva. Va fer menys periodisme cultural i més recerca directa, i es va centrar en l'estudi de l'edat mitjana catalana, tot i que com a docent no li corresponia ensenyar història de Catalunya. Impartia «Història medieval universal», com a assignatura general, i, de manera especialitzada, va donar cursos d'«Història de l'Església medieval», d'«Alta edat mitjana» i de «Fonts i bibliografia». Per facilitar l'ensenyament i estudi de l'edat mitjana, va crear, el curs 1973-1974, un grup de treball integrat per Carme Batlle, Joan-Ferran Cabestany, Salvador Claramunt (1943-2021), Manuel Sánchez

i jo mateix, tots professors de la UB, que, sota la seva direcció, va planificar i redactar el llibre *Textos comentados de época medieval. Siglos v al XII*, que Teide va publicar el 1975 (125) i que encara avui és eina d'estudi i de treball a les universitats espanyoles. En les moltes reunions preparatòries dels *Textos comentados*, i arran dels consells que Riu ens donava quan cercàvem fonts i triàvem textos —i per les pertinents correccions que feia quan llegia les nostres col·laboracions—, vaig prendre plena consciència del seu mestratge i de la seva capacitat de direcció. Després vam continuar treballant plegats en encàrrecs editorials, en obres per al gran públic. A quatre mans, Manuel Riu, Carme Batlle, Manuel Sánchez i jo mateix, vam escriure el volum *Edad Media* de la *Historia de España* de l'editorial Carrogio (1977, 126). I, a continuació, Riu va assumir la direcció científica del volum II, dedicat a l'alta edat mitjana, de la *Història de Catalunya* de Salvat Editores, per a la qual va redactar un bon nombre de capítols (1979, 129, 130). També per a Salvat va assumir la codirecció científica amb Manuel Sánchez del volum *Europa. Siglos XI-XV* de la *Historia universal Salvat* (1980, 134). D'aquestes col·leccions, que es publicaven en fascicles setmanals, jo n'era el responsable editorial, i puc assegurar que Riu va ser un dels millors col·laboradors que vaig tenir. Hi podia confiar plenament, tant per la qualitat com pel respecte escrupolós als terminis. Coneixia bé el món editorial. Aquells anys, a més de treballar amb Teide, Carrogio i Salvat, Riu va col·laborar amb Planeta, Difusora Universal, Sopena, Aymà i Enciclopèdia Catalana; va redactar, en col·laboració amb Pablo Hernández Prats, el volum *Edad Media* de la *Historia de España* de l'editorial Marín (1975, 122), i, amb finalitats pedagògiques, va fer un *Atlas de historia medieval* en col·laboració amb Salvador Claramunt, Cristóbal Torres i Cristòfol Trepal (1980, 136).

Com a investigador, Riu, que tenia un gran coneixement de les fonts editades d'època medieval, no va negligir mai la investigació directa als arxius; ben al contrari, en va fer, i la va compaginar i entrelligar amb l'arqueologia. Va treballar molt temps a Santa Maria del Mar, en col·laboració amb el seu amic mossèn Joan Pintó (1926-1985), originari de Sant Llorenç de Morunys, ordenant l'arxiu i fitxant i transcrivint pergamins, dels quals publicà l'inventari (624) i la transcripció de no pas pocs, entre els quals algunes cartes privades del segle XV (82), mentre donava a conèixer la importància del fons en conjunt (91, 103, 106, 185). D'aquesta recerca a Santa Maria del Mar en derivaren també articles d'antroponímia (480) i urbanisme (507, 612), i sobre les formes d'ajut als pobres de la ciutat (52), una temàtica que interessà molt els investigadors, els anys setanta, i en la qual Riu assumí un paper capdavanter, amb la direcció dels dos volums miscel·lanis que el CSIC edità, en col·laboració amb el Departament d'Estudis Medievals de la Universitat de Barcelona (90, 105). I encara, en l'àmbit de l'arxiu, va tenir cura de l'edició dels quasi dos mil pergamins del segle XI de l'arxiu de la catedral de Barce-

lona, una obra gegantina que va fer en col·laboració amb Josep Baucells (1932-2021), Àngel Fàbrega (1921-2017), Josep Hernando i Carme Batlle, i amb l'ajut d'alguns joves medievalistes. Ens referim al *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, editat per la Fundació Noguera en cinc volums (2006), una obra fonamental per als estudiosos de la Catalunya altmedieval.

Riu va dedicar una certa atenció al món urbà de l'alta i la baixa edat mitjana. Ho demostren treballs ja esmentats relatius a Santa Maria del Mar i d'altres sobre banca i crèdit (76, 596), comerç mediterrani (78) i indústria tèxtil (29, 467), tot i que es va dedicar més plenament al món rural altmedieval. De fet, ja des dels seus primers passos com a investigador als arxius de la catedral d'Urgell, va mirar fora ciutat, principalment cap als monestirs de les valls pirinenques, una mirada que l'arqueologia de camp va consolidar i enriquir. En conjunt, la seva producció científica, deutora de la recerca als arxius, l'arqueologia espacial i les excavacions, de tan rica, pot semblar polièdrica, heterogènia, però no ho és tant com sembla. És un fresc enorme, una gran panoràmica, en què dominen les formes de vida de la Catalunya altmedieval, una època rural per definició. Dels monestirs i els castells fins als masos, passant per parròquies i poblets, el prevalent en l'obra de Riu és una mirada endins, cap a la terra i la gent que la calciga, que connecta amb els orígens del país.

Hi veiem paisatge i poblament, estructures d'hàbitat, activitats productives i comercials i recursos tècnics. Comencem pels despoblats, llars que foren de pastors i pagesos: a vegades petits i encinglerats, simples cabanes damunt d'un penysegat, com al Roc de Palomera, o humils llars de muntanya al costat d'una església preromànica, com a Sant Esteve de Caulers, o dins dels murs mateixos d'un castell, com a Sant Miquel de la Vall; llocs que literalment rescatà de l'oblit. Quant a estructures, en la panoràmica hi ha molts ermitatges i monestirs, alguns també petits i poc coneguts, arrecerats a les muntanyes, com Sant Llorenç de Morunys (107, 482, 699), Santa Maria de Lavaix (69), Santa Maria d'Alaó (70, 530, 584), Sant Serni de Tavèrnoles (627) i Sant Cristòfol de Salinoves (30), als quals dedicà nombroses monografies, algunes en articles en la monumental *Catalunya romànica*. Monestirs, i també torres: a partir de l'observació de forats en sòls de roca, es deu a Riu la hipòtesi de l'existència de torres de vigilància d'època carolíngia fetes de troncs i aixecades uns quants metres sobre terra en plataformes enlairades que reposaven sobre puntals clavats al sòl rocós. Aquesta mirada, lectora del paisatge, és la mateixa que li permetia descobrir al costat de les restes del monestir de Sant Sebastià del Sull, a la llera de la riera de Saldes, els forats fetes pels monjos fa mil anys per tal de trenar-hi amb troncs i branques la resclosa per capturar els peixos. I d'ermitatges, monestirs i torres, a castells, com el de Sant Miquel de la Vall, al Pallars Jussà, excavat el 1978-1980, i el dels senyors de Mataplana, que va descobrir al damunt d'una mota artificial al municipi ripollès de

Gombrèn, i va excavar des del 1986 en campanyes successives, les darreres de la seva vida d'arqueòleg, i potser les més importants.

En la història interna que Riu teixia, els pagesos ocupaven el primer lloc. Els buscava en vilatges i cabanes, en petits poblats abandonats de repobladors, en hàbitats rupestres i sobretot en masos, una recerca en què l'acompanyà Jordi Bolòs, ara catedràtic de la Universitat de Lleida. Riu descobrí a l'alt Berguedà els masos més primitius, els de l'època carolíngia, enganxats a les roques que els donaven solidesa, dels quals resseguí l'evolució i la transformació en estructures autònomes i complexes d'habitació i de treball, fins que amb Joan-Ferran Cabestany va identificar, dibuixar i estudiar una tipologia de mas plenament medieval que va batejar com a *mas-torre*. És amb tots aquests elements (ermitatges, monestirs, esglésies, torres, castells, poblats i masos) que reconstrueix la història de la colonització i del poblament del país i el panorama de les formes d'hàbitat de la Catalunya rural alt-medieval. I és a partir d'aquí que la seva mirada omnicomprendiva es projecta endins, cap a l'agricultura i la ramaderia, activitats fonamentals de la gent de masos i pobles. L'esguard es materialitza en molts articles, col·laboracions editorials i memòries d'excavacions, que parlen de molins i forns, sistemes de rec, premses, einam, atuells, sitges, formes i mides de camps (697), bestiar, pastures i transhumància (3, 18, 666). També van atreure la seva atenció les indústries rurals de producció de teixits (4), els intercanvis a l'interior del camp i tot el que tenia relació amb la connexió entre el camp i la ciutat a través del mercat (472). Així doncs, estudià la xarxa viària (506, 654), el transport, els pesos, mides i mesures i la moneda (583, 603, 644, 651, 698).

L'inventari d'excavacions portades a terme aquests anys és llarg i il·lustratiu d'aquesta mirada polièdrica Catalunya endins: inclou la necròpolis del monestir de Sant Llorenç de Morunys (1970, 47); el mas de la Creu de Pedra de Castelltort, a Guixers (1970, 509); el castell del Far, de Llinars del Vallès (1971); el poblat de Caulers, de Caldes de Malavella (1971-1972, 61, 581); el poblat de pastors del Roc de Palomera, a Saldes (1971); l'església de Sant Martí de Saldes (1971); el monestir de Sant Sebastià del Sull, també a Saldes (1971-1977, 55, 58, 75, 101, 479, 519, 536, 622, 705); els ermitatges de Martorell (1974); el *martyrium* de Sant Eudald de Sorba (1977 i 1979, 94, 102, 450, 473); el castell i despoblat de Sant Miquel de la Vall (1978-1980, 451, 476, 510, 520, 594, 633, 634, 718); l'ermita de Sant Serni del Grau, a Guixers (1982, 532); el castell de Mataplana, a Gombrèn (1986, 552, 657, 661, 711), i l'ermita de la Mare de Déu de la Pietat, a Sant Llorenç de Morunys (1994, 670). En aquestes excavacions es va formar el nucli fort dels principals deixebles de Riu: Prim Bertran (1948-2014), Jordi Bolòs, Imma Ollich, José Ignacio Padilla (1953-2012) i Marta Sancho, que, amb la pèrdua molt sensible de Prim Bertran i José Ignacio Padilla, s'han convertit en un important referent de l'arqueologia medieval a Catalunya. És clar que s'han d'associar molts altres noms a la recerca

arqueològica d'aquells anys: uns hi van aprendre, d'altres hi van aportar coneixements i tots hi van treballar. A més dels citats, cal esmentar Eduard Riu, Montserrat Casas, Francesca Riera (1935-1980), i també Xavier Riu, fill del doctor Riu, que dibuixava ceràmiques i estructures, i l'antropòloga Josefina Roma, que va fer l'estudi de les restes òssies de moltes sepultures. Els resultats d'aquests treballs de camp es troben recollits en les memòries d'excavacions —per bé que no totes s'han publicat—, en nombrosos articles de revista, en moltes col·laboracions a l'obra *Catalunya romànica* (627, 628, 649) i en una col·lecció de monografies de la revista *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, fundada el 1980 per Riu en el marc del Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona. Aquestes monografies, publicades com a annexos de la revista, es van dedicar a grans temes derivats de les excavacions, sobre els quals no es va cansar d'escriure ni de parlar en classes i fòrums d'especialistes: ens referim a les ceràmiques, sobretot les grises (49, 83, 95, 580, 640, 668, 673, 689, 709); els objectes de metall i, en particular, la metallúrgia del ferro (497, 531, 679, 692, 721); les necròpolis, les restes òssies i els costums funeraris (446, 447, 448, 462, 468), i els castells (464, 465, 543, 544, 599, 650, 702). Com es podia esperar d'aquesta dedicació a l'arqueologia, Riu va reflexionar sobre la metodologia (25), va publicar estats de la qüestió relatius a l'arqueologia medieval a Catalunya, a Andalusia i al conjunt d'Espanya (478, 531, 539, 696, 710), a més d'escriure el llibre *L'arqueologia medieval a Catalunya* (1989, 563), i va dirigir les tesis d'arqueologia dels seus deixebles, com la de José Ignacio Padilla sobre la ceràmica grisa (1983) i la de Marta Sancho sobre la producció de ferro i les fargues dels segles IX-XIII (1995). A Riu es deu la iniciativa de traduir i publicar el llibre de Michel de Boüard, *Manual de arqueología medieval. De la prospección a la historia*, per al qual redactà un apèndix de més de cent pàgines titulat «La arqueología medieval en España» (1977, 72). Únic en la seva matèria durant dècades, el *Manual* de Michel de Boüard ha estat una guia en la formació dels nostres arqueòlegs, i de lectura obligada per als estudiants de la UB que han cursat l'assignatura d'«Arqueologia medieval», introduïda en la programació acadèmica per iniciativa de Riu i els seus deixebles.

A finals dels setanta i principis dels vuitanta, liderava un projecte d'arqueometria en què treballaven Imma Ollich, José Ignacio Padilla, Prim Bertran, Marta Sancho i el geòleg Màrius Vendrell. Amb ells va fundar, llavors, el Laboratori d'Arqueologia Medieval (LAM) de la Universitat de Barcelona (1980). El model era el Laboratoire d'Archéologie Médiévale Méditerranée (LAMM) —més tard, Laboratoire d'Archéologie Médiévale et Moderne en Méditerranée— de la Universitat d'Ais-Marsella, que dirigia la doctora Gabrielle Démians d'Archimbaud (1929-2017) i on treballava el seu deixeble Jacques Thyriot, especialista en forns de ceràmica i termoluminescència. Els intercanvis d'especialistes i estudiants en forma d'estades a les universitats respectives i de participació en campanyes d'ex-

cavacions organitzades per aquestes institucions han estat freqüents des d'aquells anys. Al LAM, que va coordinar Imma Ollich (fins al 1991) i després Marta Sancho, es van formar nombroses generacions d'arqueòlegs que, mancats de docència reglada, van trobar en aquest laboratori i en les activitats que s'hi organitzaven el camí d'entrada a l'arqueologia medieval. En consonància amb aquesta funció, el 1985, el LAM, amb Manuel Riu com a impulsor, va organitzar les I Jornades d'Arqueologia Medieval, a les quals seguirien moltes altres. En aquell temps, Riu va promoure el contacte del LAM i els seus deixebles amb els centres més avançats de l'arqueologia medieval europea, els francesos sobretot, però també polonesos i anglesos. De fet, ja abans, els anys setanta, va establir contactes amb l'Instytut Historii Kultury Materialnej, de l'Acadèmia Polonesa de Ciències, que dirigia l'arqueòleg Witold Hensel (1917-2008), i va propiciar intercanvis, com l'anada d'estudiants polonesos, tutelats pel doctor Lech Leciejewicz (1931-2011) —arqueòleg i catedràtic de la Universitat de Breslau—, a Marmuyas, on Riu comptava també amb la col·laboració d'estudiants i de professors de les universitats de Granada, Màlaga i Madrid, a més de deixebles de Barcelona. I, recíprocament, dues deixebles seves, Imma Ollich i Assumpta Vendrell, van anar a la Universitat de Varsòvia el 1979 per participar en l'excavació del poblat viking de Wolin. Com a membre del projecte d'arqueologia experimental de l'Esquerda (Roda de Ter), Riu va participar també en l'organització dels contactes i intercanvis amb la Butser Ancient Farm (Hampshire), a Anglaterra, que liderava l'arqueòleg Peter J. Reynolds (1939-2001). A Andorra, va participar en la Primera Universitat d'Estiu amb un tema molt propi, l'hàbitat medieval al Pirineu (1982, 470), que reprendria anys després en el I Simposi de Poblament dels Pirineus, celebrat també a Andorra el 1992, i va col·laborar amb l'arqueòleg Xavier Llovera a organitzar el primer i el segon curs d'arqueologia d'Andorra (1988 i 1989), on va exposar la seva visió sobre l'arqueologia medieval a les dues vessants del Pirineu (587) i la seva experiència en l'excavació del castell de Mataplana (588). Atesos els seus coneixements, no és estrany que fos assessor i col·laborador del Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya des de la seva creació, el 1982.

Riu va ser arqueòleg i historiador documentalista, com a vegades es diu, i aquesta duplicitat enriquidora és especialment perceptible en els seus estudis sobre monestirs i canòniques, les monografies ja esmentades, a les quals es podria afegir encara Santa Maria de Montbenet, un monestir cistercenc femení de Berga de la baixa edat mitjana (35). D'aquests centres d'espiritualitat li van interessar especialment l'economia i el paper que van tenir en la colonització (35, 79, 453, 454, 573, 589), en va donar a conèixer fons documentals i va fer propostes metodològiques per al seu estudi (39, 53, 71, 636). També va posar la vista en la formació de la xarxa parroquial en relació amb el poder comtal i va fer una síntesi d'història de l'Església catalana del segle x (592, 659, 719). De tot plegat en va derivar una visió pròpia dels

orígens del feudalisme i de les característiques d'aquest sistema a Catalunya (73, 96, 459, 500, 553, 565). Per l'amplitud dels seus coneixements i la voluntat d'ensenyar i ajudar, no és estrany que, a sollicitud dels estudiants, assumís la direcció de moltes tesis doctorals de temàtica diversa, sempre, però, dins l'àrea medieval.

Riu va formar part del nucli de deixebles de Jaume Vicens Vives que, amb ell, l'any 1953, van fundar la revista *Índice Histórico Español* (IHE), internacionalment coneguda i molt valorada, dedicada a oferir una visió actualitzada de la bibliografia historiogràfica d'àmbit hispànic. En paraules del mestre, els «incitadors i responsables» van ser sis dels seus deixebles, aleshores joves llicenciats: Eduard Ripoll (1923-2006), David Romano (1925-2001), Ramon Gubern (1926-2015), Emili Giralt (1927-2008), Manuel Riu i Jordi Nadal (1929-2020), auxiliats en el treball pels professors Joan Mercader (1917-1989) i Joan Reglà (1917-1973). Editat per Teide fins al 1978, l'IHE va ser integrat al Centre d'Estudis Històrics Internacionals, que Vicens Vives havia fundat l'any 1949. Mort Vicens Vives (1960), es van succeir en la direcció de la revista Joan Vernet (1923-2011), els anys 1960-1962; Carlos Seco (1923-2020), els anys 1963-1969, i Manuel Riu, que en va ser el director durant vint anys, del 1970 al 1990, l'etapa més llarga de direcció.

Per completar aquesta visió general de la producció intel·lectual i científica de Manuel Riu i mostrar un tret molt estimat del seu caràcter —la generosa predisposició a ajudar—, cal fer esment dels in comptables pròlegs i presentacions de llibres (alguns d'aquests llibres, escrits pels seus deixebles) que va redactar, i de les nombrosíssimes ressenyes que va escriure per a l'*Índice Histórico Español*.

Retirat ja de la vida universitària i de la recerca arxivística i arqueològica, els darrers anys de la seva vida va col·laborar encara en les revistes *Urgellia*, *Lambard* i *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* amb temes que li eren molt propis (monaquisme, adopcionisme, arqueologia...); va participar en les Jornades Internacionals d'Estudi sobre el Bisbe Feliu d'Urgell amb una traducció de l'*Adversum dogma Felicis* d'Agobard de Lió (1999), un text dens d'exegesi bíblica i profund contingut teològic; va poder veure editat el volum I.1 de l'obra *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i la Corona catalanoaragonesa a l'edat mitjana* (2009), resultat d'un projecte de llarg abast de l'Institut d'Estudis Catalans que codirigia amb Maria Teresa Ferrer (1940-2017), investigadora del CSIC i membre de l'IEC, i va escriure el seu darrer llibre, *Història de la confraria laical de la Mare de Déu dels Colls, de Sant Llorenç de Morunys. Segles XIII al XX* (2009), sobre una entitat lliurada a la pràctica de la caritat i a la fundació de beneficis, amb senyoria i patrimoni en diferents pobles del Solsonès. Tingué una cura especial d'aquesta edició la seva filla, Maria del Carme Riu de Martín, filòsofa i historiadora de l'art, especialista en ceràmica medieval.

A la Universitat de Barcelona, va ser, a més, membre del Centre d'Estudis Històrics Internacionals (des del 1952), president de la Comissió Econòmica de la

Facultat de Lletres (1971-1974) i director del Departament d'Història Medieval (1981-1993), a banda de dirigir l'*Índice Histórico Español* i fundar i dirigir l'*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, com ja s'ha comentat. Fora de la Universitat, va codirigir la revista *Quaderns d'Estudis Medievals* i va formar part del consell assessor de *Cardener* i d'*Urgellia*; bastants dels seus articles van veure la llum en aquestes revistes. Afegirem, per acabar, que va ser membre de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (des del 1951), de la comissió permanent organitzadora de les assemblees d'estudis comarcals (de la qual fou secretari durant el període 1953-1959), de la Societat d'Estudis Monàstics (des del 1963), de la Society for Medieval Archaeology (des del 1967), dels Amics de l'Art Romànic (des del 1971), de la Real Academia de la Historia (corresponent des del 1978), de la Societat Cultural Urgellitana (des del 1978), de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (des del 1981), de la Sociedad Española de Estudios Medievales (des del 1983), de la Societat Catalana d'Arqueologia (des del 1984), de l'Asociación Española de Arqueología Medieval (des del 1986), de la comissió permanent dels congressos d'història de la Corona d'Aragó (1987), de la Societat d'Onomàstica (des del 1988) i de l'Institut d'Estudis Catalans (des del 1990).

Riu agermanava en la seva persona una inesgotable capacitat de treball, un afany irrefrenable d'escrutar el passat, la saviesa del gran erudit, l'adequada preparació tècnica de l'investigador humanista, l'olfacte del bon historiador i la generositat del mestre que ensenya i comparteix. Per això, i també per la seva bonhomia i molt més, va fer escola, va tenir l'estimació de deixebles i col·laboradors i ha deixat un record entranyable entre els que el vam conèixer i en vam apreciar les qualitats. I com a digne reconeixement d'una vida dedicada al servei del país, la Generalitat de Catalunya li donà la Creu de Sant Jordi l'any 2003.

**LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA BIOGRAFIA
PUBLICADA A LA COL·LECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»***

ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'	(1888-1970)	97
AINAUD DE LASARTE, Joan	(1919-1995)	94
ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)	[16]
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)	[26]
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)	[29]
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)	[8]
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)	[20]
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)	65
BARRERA I COSTA, Heribert	(1917-2011)	86
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)	54
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)	[33]
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)	51
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)	[49]
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)	[13]
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)	68
CARIA, Rafael	(1941-2008)	53
CARNER I PUIG-ORIOL, Josep	(1884-1970)	[47]
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)	[17]
CARRERAS I BARNÉS, Josep	(1943-2014)	96
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)	55
CASAS I SICART, Creu	(1913-2007)	77
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)	[18]
CASASSAS I SIMÓ, Lluís	(1922-1992)	76
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)	61
CASTELLS I GUARDIOLA, Josep	(1925-2018)	82
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)	[46]
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)	56
COLL I ALENTORN, Miquel	(1904-1990)	92
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)	[28]
COLÓN I DOMÈNECH, Germà	(1928-2020)	99
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)	57
COROMINES I VIGNEAUX, Joan	(1905-1997)	89
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)	[4]
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)	[9]
EGOZCUE I CUIXART, Josep	(1940-2006)	74
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)	[45]
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)	[43]

* El número que apareix a la tercera columna es correspon amb la numeració de la llista de títols publicats de la col·lecció «Semblances Biogràfiques», reproduïda a continuació.

FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís	(1867-1957)	84
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)	[6]
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)	[10]
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)	[14]
FONTBOTÉ I MUSSOLAS, Josep Maria	(1921-1989)	71
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)	[24]
FREIXA I PEDRALS, Enric	(1911-2002)	88
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)	59
GALÍ I COLL, Alexandre	(1886-1969)	73
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)	[27]
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)	63
LLUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)	62
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)	[38]
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)	[39]
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)	[44]
MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)	67
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)	[30]
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)	[22]
MOLL I MARQUÈS, Aina	(1930-2019)	80
MUNDÓ I MARCET, Anscari Manuel	(1923-2012)	95
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)	[12]
NOGUERA DE GUZMAN, Raimon	(1897-1990)	87
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)	50
PARÉS I FARRÀS, Ramon	(1927-2018)	78
PI I SUNYER, August	(1879-1965)	[3]
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)	[7]
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)	[5]
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)	64
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)	58
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)	[1]
PUIG SALELLAS, Josep M.	(1924-2007)	90
RAS I OLIVA, Enric	(1915-2007)	100
RIBAS I PIERA, Manuel	(1925-2013)	75
RIU I RIU, Manuel	(1929-2011)	102
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)	[23], 72
ROSELLÓ I MOLINARI, Xavier	(1948-2016)	83
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)	[41]
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)	48
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)	[36]
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)	[40]
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)	[21]
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)	52
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)	[25]
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)	[11]

SERRA I PUIG, Eva	(1942-2018)	81
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)	60
SOLÀ I CORTASSA, Joan	(1940-2010)	98
SOLANS I HUGUET, Joan Antoni	(1941-2019)	85
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)	[19]
TARRADELL I MATEU, Miquel	(1920-1995)	91
TAVANI, Giuseppe	(1924-2019)	101
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)	[37]
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)	[15]
TRIADÚ I FONT, Joan	(1921-2010)	79
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)	[35]
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)	[32]
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)	[2]
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)	[31]
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)	66
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)	70
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)	69
VICENS VIVES, Jaume	(1910-1960)	93
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)	[42]
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)	[34]

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] *M. Àngels Anglada i d'Abadal. Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA i RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep Enric LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS i SOLENC, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)

- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)
- [38] Carles MIRALLES, «*Un xic exòtic i desorientat*». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 Oriol de Bolòs i Capdevila. *Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 Jordi Sarsanedas. *Sessió en memòria* (2010)
- 53 Rafael Caria. *Sessió en memòria* (2010)
- 54 Joan Bastardas. *Sessió en memòria* (2011)
- 55 Josep M. de Casacuberta i Roger. *Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 Antoni Prevosti i Pelegrín. *Sessió en memòria* (2013)
- 59 Eulàlia DURAN, *Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 Oriol Casassas i Simó. *Sessió en memòria* (2014)
- 62 Enric Lluch i Martín. *Semblança biogràfica* (2014)
- 63 Josep BATLLÓ, Àgata PEDREROL i Joan ARÚS, *Ramon Jardí i Borràs. Semblança biogràfica* (2015)
- 64 Modest Prats i Domingo. *Sessió en memòria* (2016)
- 65 Antoni M. Badia i Margarit. *Sessió en memòria* (2016)
- 66 Francesc Vallverdú Canes. *Sessió en memòria* (2016)
- 67 Carles Miralles i Solà. *Sessió en memòria* (2017)
- 68 Jordi Carbonell i de Ballester. *Sessió en memòria* (2019)
- 69 Dolors BRAMON, *Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 Pere Verdaguier. *Sessió en memòria* (2019)
- 71 Pere SANTANACH, *Josep Maria Fontboté i Mussolas. Semblança biogràfica* (2019)
- 72 August BOVER, *Josep Roca-Pons. Semblança biogràfica* (2019)
- 73 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Alexandre Galí i Coll. Semblança biogràfica* (2019)
- 74 Miquel VILARDELL, *Josep Egozcue i Cuixart. Semblança biogràfica* (2019)
- 75 Joan Antoni SOLANS, *Manuel Ribas i Piera. Semblança biogràfica* (2020)
- 76 Jordi CASASSAS, *Lluís Casassas i Simó. Semblança biogràfica* (2020)
- 77 Jaume TERRADAS, *Creu Casas i Sicart. Semblança biogràfica* (2020)
- 78 Ramon Parés i Farràs. *Sessió en memòria* (2020)
- 79 Joan Triadú i Font. *Sessió en memòria* (2020)

- 80 Isidor MARÍ, *Aina Moll i Marquès. Semblança biogràfica* (2020)
- 81 *Eva Serra i Puig. Sessió en memòria* (2020)
- 82 Àngel MESSEGUER, *Josep Castells i Guardiola. Semblança biogràfica* (2020)
- 83 Joaquim AGULLÓ, *Xavier Roselló i Molinari. Semblança biogràfica* (2020)
- 84 Joaquim RAFEL, *Lluís Faraudo de Saint-Germain. Semblança biogràfica* (2020)
- 85 *Solans i el seu temps. Sessió en memòria* (2020)
- 86 Salvador ALEGRET, *Heribert Barrera i Costa. Semblança biogràfica* (2020)
- 87 Lluís JOU, *Raimon Noguera de Guzman. Semblança biogràfica* (2020)
- 88 Antoni ROCA, *Enric Freixa i Pedrals. Semblança biogràfica* (2020)
- 89 Joan MARTÍ, *Joan Coromines i Vigneaux. Semblança biogràfica* (2020)
- 90 Lluís JOU, *Josep M. Puig Salellas, en la cruïlla del país. Semblança biogràfica* (2020)
- 91 Joan SANMARTÍ, *Miquel Tarradell i Mateu. Semblança biogràfica* (2020)
- 92 Jaume SOBREQÜÉS, *Miquel Coll i Alentorn. Semblança biogràfica* (2020)
- 93 Enric PUJOL, *Jaume Vicens Vives. Semblança biogràfica* (2020)
- 94 Francesc FONTBONA, *Joan Ainaud de Lasarte. Semblança biogràfica* (2021)
- 95 Xavier BARRAL, *Anscari Manuel Mundó i Marcet. Semblança biogràfica* (2021)
- 96 Jacint CORBELLA i Ramon BARTRONS, *Josep Carreras i Barnés. Semblança biogràfica* (2021)
- 97 *Ramon d'Abadal i de Vinyals. Sessió en memòria* (2021)
- 98 Gemma RIGAU i Jordi MIR, *Joan Solà i Cortassa. Semblança biogràfica* (2021)
- 99 José Enrique GARGALLO, *Germà Colón i Domènech. Semblança biogràfica* (2021)
- 100 Josep AMAT, *Enric Ras i Oliva. Semblança biogràfica* (2022)
- 101 *Giuseppe Tavani. Sessió en memòria* (2022)
- 102 Josep M. SALRACH, *Manuel Riu i Riu. Semblança biogràfica* (2023)

